

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
МВС УКРАЇНИ**

САС В'ЯЧЕСЛАВ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.977

**ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА СЛІДЧИХ ДІЙ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ,
ВЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ — 2004

Дисертацією
є рукопис

Робота виконана
в Національній академії внутрішніх справ України, МВС України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Кузьмічов Володимир Сергійович,

Національна академія внутрішніх справ України, начальник кафедри криміналістики

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Ищенко Андрій Володимирович, Національна академія внутрішніх справ України, вчений секретар Вченої ради академії

кандидат юридичних наук, доцент **Колесник Валерій Аркадійович,** Національна академія Служби безпеки України, начальник кафедри криміналістики

Провідна

установа Львівський національний університет ім. Івана Франка (м. Львів)

Захист відбудеться 14 травня 2004 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.01 Національної академії внутрішніх справ України (03035, м. Київ, Солом'янська площа, 1)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ України (03035, м. Київ, Солом'янська площа, 1)

Автореферат розісланий 3 квітня 2004 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.І. Казміренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасне реформування вітчизняної кримінально-виконавчої системи, посиленої прийняттям Кримінально-виконавчого кодексу України, який набрав чинності з 1 січня 2004 року, передбачає активізацію боротьби зі злочинністю в установах виконання покарань (далі – УВП).

З виділенням Державного департаменту України з питань виконання покарань (далі – ДДУзПВП) в окрему ланку виконавчої влади притаманне йому досудове розслідування функціонує незалежно від інших правоохоронних органів. Для належної боротьби зі злочинністю в цих умовах необхідний якісно вищий рівень провадження досудового розслідування, одним із складових елементів якого є використання досягнень науки криміналістики з метою удосконалення практики проведення слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими.

Для вирішення теоретичних і практичних проблем організації і тактики слідчих дій при провадженні досудового розслідування в УВП, вагомими є дослідження вітчизняних вчених процесуалістів і криміналістів: Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, Т.В. Варфоломеевої, А.Ф. Волобуєва, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, В.А. Журавля, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, І.П. Козаченка, В.А. Колесника, В.П. Колмакова, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, О.Р. Михайленка, В.Т. Нора, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітька, М.Є. Шумила, і вчених ін. країн: О.Я. Баєва, Р.С. Белкіна, І.Є. Биховського, А. Вайнгардта, О.М. Васильєва, А.І. Вінберга, Ф.В. Глазиріна, В.І. Громова, Г. Гроса, А.В. Дулова, Г.О. Зоріна, Л.М. Карнеєвої, В.І. Комісарова, О.М. Ларіна, І.М. Лузгіна, В.О. Образцова, М.І. Порубова, О.Р. Ратінова, М.О. Селіванова, С.А. Шейфера, В.І. Шиканова, І.М. Якімова, Н.А. Якубович та ін.

Важливим доробком вказаних вчених є визначення наукових положень, які при розслідуванні будь-якого злочину є вихідними, керівними, загальними. Специфіка діяльності УВП, особливості статусу та особистості засуджених, злочинів, вчинених ними, накладають певний відбиток на застосування цих положень при розслідуванні злочинів за їх участю. Тому підхід до вирішення питань, пов'язаних з організацією і тактикою слідчих дій в умовах УВП, повинен відповідати особливостям розслідування злочинів засуджених.

Вітчизняних наукових досліджень, зокрема дисертаційних, з питань організації і тактики слідчих дій в УВП поки що немає.

Важливість значення вирішення окремих проблемних питань для ефективного розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі, роль вдосконалення діяльності органів досудового розслідування у подальшому реформуванні вітчизняної кримінально-виконавчої системи свідчить про

актуальність і своєчасність дослідження з обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація спрямована на сприяння вдосконаленню досудового розслідування в УВП, виконання Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки, затвердженої Указом Президента України від 25 грудня 2000 року, Програми подальшого реформування і державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2004 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року, Програми соціально-економічного розвитку кримінально-виконавчої системи на 2000-2004 роки, визначеної наказом ДДУзПВП від 12 червня 2000 року, рішень колегій ДДУзПВП щодо виконання завдань, що постали перед кримінально-виконавчою системою у зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу і змінами у Кримінально-процесуальному кодексі України від 19 жовтня 2001 року та нового Кримінально-виконавчого кодексу України від 9 вересня 2003 року.

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ України (протокол № 4 від 27 квітня 1999 року) і передбачена “Переліком тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права, які виконуються в Україні” за № 810. Вона неодноразово обговорювалась на засіданні кафедри криміналістики Національної академії внутрішніх справ України та кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розвиток наукових положень і формулювання рекомендацій, впровадження яких у практичну діяльність правоохоронних органів дозволить підвищити ефективність підготовки і проведення слідчих дій під час розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі, а також сприятиме підвищенню професійної кваліфікації осіб, на яких покладено обов'язок провадити досудове розслідування. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких наукових завдань:

- з'ясування предмета і сутності криміналістичної тактики через дослідження історичного аспекта її розвитку;
- розвиток поняття криміналістичної тактики, її засобів, суті тактики слідчої дії та її основних положень;
- визначення особливостей організації і тактики окремих слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими в умовах УВП;
- формулювання поняття тактико-криміналістичного забезпечення слідчих дій в УВП і його основних положень;
- розкриття правового, етичного і психологічного аспектів тактики слідчих дій в умовах УВП;
- визначення системи найбільш ефективних в умовах УВП організаційних правил підготовки і тактичних прийомів проведення окремих слідчих дій з

- урахуванням різноманітних слідчих ситуацій;
- визначення шляхів удосконалення організації і тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів в УВП;
 - визначення сучасного стану досудового розслідування в УВП України та формулювання практичних рекомендацій, що сприяють найбільш ефективній і раціональній підготовці та проведенню слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі.

Об'єктом дослідження є діяльність органів досудового розслідування щодо розкриття і розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі.

Предметом дослідження є організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі.

Методи дослідження. Під час дослідження був застосований загальнонауковий діалектичний метод, а також інші наукові методи пізнання. Зокрема, на основі логічного методу та порівняльного аналізу точок зору провідних науковців були обґрунтовані і сформульовані поняття криміналістичної тактики, слідчої дії, тактико-криміналістичного забезпечення слідчих дій. Соціологічний та статистичний методи застосовувалися під час проведення анкетування, вивчення кримінальних справ та аналізу статистичних даних з наведеної проблематики для дослідження ефективності діяльності органів дізнання ДДУзПВП. Історико-правовий метод застосовувався для аналізу етапів розвитку криміналістичної тактики. На основі синтезу сформульовані висновки, що завершують роботу.

Достовірність та обґрунтованість висновків проведеного дослідження підтверджуються емпіричними даними, зокрема статистичними даними МВС України, ДДУзПВП за останні 10 років, результатами вивчення 200 кримінальних справ щодо злочинів, вчинених засудженими в УВП, та анкетування 185 осіб, які розслідують злочини, вчинені засудженими до позбавлення волі.

При обґрунтуванні висновків дисертації були використані основні положення кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права, криміналістики, юридичної психології та інших наук. Вирішення поставлених у дисертації завдань відповідає чинному законодавству України.

Дисертант використав власний досвід роботи в УВП і досвід науково-педагогічної роботи у вищому навчальному закладі МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше на монографічному рівні здійснена спроба вирішити назрілі питання організації і тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі.

У дисертації, спираючись на положення загальної теорії криміналістики й узагальнення досвіду сучасної практики розслідування злочинів в умовах УВП,

пропонується ряд нових положень і висновків, які мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

- удосконалено поняття криміналістичної тактики та її засобів на основі аналізу сучасних наукових концепцій її розвитку;
- запропоновано власний погляд на структуру слідчої дії у криміналістичній тактиці та типову структуру організації слідчої дії на всіх її стадіях і етапах;
- скориговано особливості організації і тактики окремих слідчих дій під час розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі;
- сформульовано власне визначення тактико-криміналістичного забезпечення слідчих дій в умовах УВП;
- у результаті аналізу літературних джерел та узагальнення практики досудового розслідування злочинів визначено та систематизовано низку найбільш ефективних в умовах УВП організаційних правил підготовки і тактичних прийомів проведення окремих слідчих дій;
- з урахуванням норм нового КВК України запропоновано класифікацію засуджених до позбавлення волі, яка, на думку автора, сприятиме психологічному їх вивченню та використанню при підготовці та проведенні слідчих дій під час розслідування злочинів за їх участю;
- розроблено пропозиції щодо вдосконалення організації і тактики слідчих дій в установах ДДУзПВП з урахуванням специфіки їх діяльності та чинного кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства України.

Практичне значення одержаних результатів даного дослідження полягає в тому, що на основі викладених розробок розширені криміналістичні знання про організацію і тактику слідчих дій під час розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі. Вони також можуть застосовуватись для вдосконалення слідчої діяльності у боротьбі зі злочинністю за межами УВП. Отже, сформульовані положення, висновки, рекомендації та пропозиції можуть бути використані:

- працівниками слідчих і оперативних підрозділів для розробки тактики слідчих дій під час розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі;
- у науково-дослідній роботі – для подальшої розробки проблем удосконалення організації і тактики слідчих дій під час розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі;
- у навчальному процесі – під час викладання курсу “Криміналістика” та спеціального курсу “Організація розкриття та розслідування окремих видів злочинів”. Низка рекомендацій цього дослідження можуть бути використані для розробки заходів щодо підвищення професійної майстерності працівників слідчих та оперативно-розшукових підрозділів;

– у методичному плані – для розробки навчально-методичних посібників, курсів лекцій, наукових статей, монографій та інших матеріалів з курсу криміналістики та кримінального процесу в юридичних вищих навчальних закладах України.

За результатами дослідження, спільно з представниками управління оперативної роботи та внутрішньої безпеки і розслідування ДДУзПВП, автор розробив проект Положення про організацію та забезпечення дізнання в УВП (лист-відповідь голови ДДУзПВП за № 4/1 – 260/Пт від 23 січня 2002 року).

Особистий внесок здобувача. Всі сформульовані у дисертації положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Під час її написання використано матеріали раніше опублікованих здобувачем праць: одноособових та у співавторстві. Ідеї та розробки, що належать В.С. Кузьмічову, А.П. Гелю та Р.М. Безхлібнику, у співавторстві з якими підготовлені чотири наукові статті (див.: список опубл. праць), у дисертації автором не використовуються.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки й рекомендації дисертації доповідались на п'яти міжнародних науково-практичних конференціях: “Використання сучасних досягнень науки і практики в підвищенні ефективності боротьби із злочинністю” (Київ, березень 2000 року), “Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві” (Львів, квітень 2000 року), “Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах” (Київ, березень 2001 року), “Автоматизація дактилоскопічних обліків органів внутрішніх справ України: проблеми та шляхи вдосконалення” (Київ, листопад 2001 року), “Теорія та практика застосування чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства у сучасних умовах” (Київ, квітень 2002 року), а також на засіданнях кафедри криміналістики Національної академії внутрішніх справ України (Київ, 2000-2003 роки).

Пропозиції щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України з питань досудового розслідування в установах кримінально-виконавчої системи розглянуті у Комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та взяті до уваги (лист-відповідь за № 06-19/9-203 від 25 березня 2002 року). Підготовлені рекомендації щодо вдосконалення досудового розслідування в УВП позитивно оцінені та прийняті до впровадження керівництвом ДДУзПВП.

Матеріали дослідження використовуються у навчальному процесі Національної академії внутрішніх справ України, Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України, а також знайшли своє відображення у навчально-методичних рекомендаціях.

Публікації. Основні положення дисертації оприлюднені у чотирнадцяти публікаціях: дев'ять із них – у фахових виданнях, затверджених ВАК України,

чотири статті – у співавторстві, де участь дисертанта становить відповідно 50%, 90%, 50% і 90%.

Структура і обсяг дисертації зумовлені завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які об'єднують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (323 найменувань) та семи додатків. Загальний обсяг дисертації 273 сторінки, з яких список використаних джерел – 28 сторінок, додатки – 64 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір та актуальність теми дослідження, ступінь новизни одержаних результатів, визначаються мета і завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, розкрито теоретичне і практичне значення одержаних результатів, наводяться дані про їх апробацію, структуру й обсяг дисертації.

Розділ перший “Предмет і сутність криміналістичної тактики” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. “Історичний аспект розвитку криміналістичної тактики” розглядається історичний аспект тактико-криміналістичної проблематики, зокрема поняття криміналістичної тактики, її категорій, система і взаємозв'язок з іншими галузями знань та практикою досудового розслідування злочинів, організацією і тактикою слідчих дій.

Криміналістична тактика має тривалу історію розвитку і охоплює весь період знань про злочинність. Вивчення пам'яток права, спеціальних наукових джерел, зокрема монографій, навчальних і практичних посібників, підручників з криміналістики, дозволяють виділити два основні етапи у розвитку криміналістичної тактики: 1) виникнення і становлення криміналістичної тактики; 2) формування і вдосконалення криміналістичної тактики.

На першому етапі відбувалося зародження і становлення тактики слідчих дій. Нечисленні праці цього етапу були або збірниками витягів із законів, або довідниковими виданнями для практичної діяльності працівників поліції, слідчих, суддів з окремих питань розслідування злочинів. Про застосування самого поняття „криміналістична тактика” на цьому етапі можна говорити лише з певним застереженням.

Другий етап (формування і вдосконалення криміналістичної тактики), складається з таких основних періодів: а) зародження криміналістичної тактики як однієї зі складових зростаючого масиву криміналістичних положень та правил (з другої половини ХІХ ст. до середини 30-х років ХХ ст.); б) розробка наукових основ криміналістичної тактики – формування учення про її предмет, слідчу версію, планування розслідування, тактику окремих слідчих дій (з середини 30-х років ХХ ст. до середини 60-х років ХХ ст.); в) інтенсифікація та поглиблення

наукових досліджень проблем предмета криміналістичної тактики, тактичних операцій і комбінацій, слідчих ситуацій, тактики слідчих дій (з середини 60-х років ХХ ст. дотепер).

Вивчення особливостей другого етапу у розвитку криміналістичної тактики дозволило виявити тенденції і закономірності її формування. Виділимо головні з них: а) певне ігнорування теоретичних розробок та гіперболізація практичних рекомендацій, накопичених до 1917 року, спостерігається сильно виражена „практична” спрямованість використання криміналістичних прийомів та заходів, широкого використання набули чисельні керівництва, інструкції, навчальні посібники, які регламентували використання різних криміналістичних прийомів та засобів, зокрема передбачали найдоцільніші тактичні прийоми проведення слідчих дій; б) наявність великої кількості рекомендацій щодо використання криміналістичних прийомів і засобів, запозичених із закордонних перекладених робіт, які не відображали реальну дійсність, не враховували історичний досвід та особливості боротьби зі злочинністю в Україні та Росії, тільки у період з 1925 по 1932 роки було видано понад 30 джерел, переважно німецьких авторів; в) розгляд питань з криміналістичної тактики у науковій спеціальній літературі, практичних посібниках відповідав рівню теоретичного усвідомлення методології криміналістики, зокрема її предмета, в цей період почали видаватись цільові самостійні роботи, присвячені проблемам тактики слідчих дій, що свідчило про подальше формування уявлення про предмет криміналістичної тактики; г) вплив на формування поняття про предмет криміналістичної тактики деяких суперечливих, на погляд дисертанта, наукових положень, наприклад: заперечення деяких тактичних прийомів проведення впізнання особи, недооцінка такого засобу отримання доказів як допит, перебільшення значення результатів огляду місця злочину, віднесення тактичних прийомів і засобів розслідування до оперативно-розшукових тощо; д) подальша розробка тактичних проблем закономірно сприяла підготовці та виданню перших підручників з криміналістики, у них вперше була зроблена спроба дати наукове пояснення застосуванню на практиці низки слідчих дій.

До моменту становлення криміналістики як науки тактика структурно ще не виділялась у її предметі і становила емпірично накопичені й певним чином впорядковані досягнення слідчої практики. Процес становлення та розвитку тактики тривав від вивчення особи злочинця та способів вчинення злочинів до розробки найефективніших методів їх розкриття та дослідження прийомів проведення окремих слідчих дій.

У підрозділі 1.2 “Сучасні концепції розвитку криміналістичної тактики” зазначається, що сучасні концепції розвитку криміналістичної тактики – це наукові погляди вчених-криміналістів на розуміння її поняття, предмета, системи і засобів.

Криміналістична тактика як самостійний напрям досліджень у криміналістиці була сформована в середині 60-х років ХХ ст. На даний час процес розвитку теорії криміналістичної тактики триває.

Дослідники проблем криміналістичної тактики виходять з того, що їй притаманні ознаки, в яких проявляється дія закономірностей, за якими розвивається криміналістична наука в цілому, а саме: а) відповідність тактичних прийомів кримінально-процесуальному закону; б) обумовленість тактичних прийомів потребами практики розслідування злочинів; в) акумулювання в розроблених тактичних прийомах позитивного досвіду розслідування злочинів, г) використання при розробці практичних рекомендацій, досягнень різних наук.

Наука криміналістика є системою теорій, одна з яких – теорія криміналістичної тактики. Визначення власного предмета цієї галузі криміналістики не повинно виходити за межі предмета науки криміналістики внаслідок його всезагальності для усіх її теорій. Помилковим буде визначення предмета криміналістичної тактики за рахунок закономірностей, які входять не до предмета криміналістики, а до предметів науки кримінального процесу, психології, управління, наукової організації праці тощо. На підставі аналізу літературних джерел дисертант дійшов висновку, що немає потреби визначати самостійний предмет криміналістичної тактики в системі криміналістики, оскільки він відповідає предмету науки криміналістики, а слід ґрунтовно підходити до визначення її змісту (Р.С. Белкін). Разом з тим, загальне – предмет криміналістики знаходить в усіх теоріях науки свій особливий прояв, зокрема в тактиці – тактико-криміналістичний прояв.

Криміналістична тактика виникла у відповідь на потреби практики у вигляді окремих прийомів і рекомендацій проведення слідчих дій, і сьогодні вона оформилася у систему наукових положень.

Сучасний розвиток теорії криміналістичної тактики здійснюється за закономірностями, за якими вдосконалюється наука криміналістика в цілому.

Криміналістична тактика є родовим поняттям видових її проявів: досудового (слідчого, оперативно-розшукового) і судового. Загальним поняттям для усіх тактик є лінія людської поведінки, прийоми досягнення певної мети. Криміналістична тактика в усіх своїх проявах спрямована проти вчинення злочинів, на їх розслідування і попередження. Ця спрямованість конкретизується в досудовій (слідчій, оперативно-розшуковій) і судовій тактиках через виконання завдань розслідування.

Практична діяльність щодо розслідування злочинів з використанням засобів криміналістичної тактики – це діяльність органа розслідування у вигляді системи наукових, законних, етичних і доцільних прийомів (їх операцій і комбінацій), спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинів.

Криміналістична тактика як галузь науки криміналістики складається з

численних теоретичних положень. Традиційно ці положення систематизуються в загальній і особливій частинах. Загальну частину становлять положення, що є базисними для розробки тактичних прийомів, правил і рекомендацій. Особливу частину криміналістичної тактики становлять положення про тактичні прийоми, тактику слідчої, судової, оперативно-розшукової дій, тактичну операцію і комбінацію, наукові правила і рекомендації до застосування цих тактичних засобів.

Співставлення численних визначень криміналістичної тактики вказує на наукову складність формування її поняття. Автор приєднується до наукової концепції, згідно з якою криміналістична тактика є системою положень про наукові, законні та етичні прийоми збирання і використання доказів з метою розслідування та попередження злочинів.

У підрозділі 1.3 **“Слідча дія як засіб криміналістичної тактики”** автор вказує, що засобами криміналістичної тактики є тактико-криміналістичні прийоми та методики (правила, рекомендації) їх практичного застосування.

Тактико-криміналістичним прийомом є найбільш раціональний і ефективний спосіб проведення слідчих дій, обраний на основі оцінки ситуації, за якої здійснюється розслідування. Практично застосовними можуть бути лише ті тактичні прийоми, які відповідають завданню розслідування злочину, науковим, законним і етичним вимогам до його здійснення, реальній слідчій ситуації, є безпечними.

Класифікація за джерелом формування і належністю до структурних складових криміналістичної тактики дозволяє впорядкувати численні тактичні прийоми. Щодо слідчих дій виділяють групи тактичних прийомів, що стосуються різних видів або різновидів дій.

Центральне місце в криміналістичній тактиці, нарівні з дослідженням тактичних прийомів, займає тактика слідчих дій. Вчення про тактику слідчих дій містить загальну і особливу частину. Перша стосується загальних для усіх слідчих дій положень, друга – положень щодо особливостей тактики проведення окремих слідчих дій.

Із врахуванням різних наукових визначень автор пропонує таке поняття слідчої дії: це система тактичних прийомів, що застосовуються відповідно до наукових, законних, етичних вимог для виконання тактичних завдань розслідування злочину шляхом одержання, перевірки і використання доказів.

Система організаційних правил підготовки та проведення слідчої дії і тактичних прийомів, які реалізуються в її рамках, складається з трьох груп цих засобів: а) правила, що забезпечують підготовку до проведення слідчої дії; б) правила і прийоми, що застосовуються при проведенні слідчої дії; в) правила, що спрямовані на застосування результатів слідчої дії.

Кожна слідча дія має стадії підготовки, проведення та застосування

одержаних результатів. Підготовка до проведення слідчої дії полягає у створенні оптимальних умов використання можливостей слідчої дії для виконання завдань розслідування злочину. Проведення слідчої дії полягає в застосуванні організаційних правил і тактичних прийомів, техніко-криміналістичних та інших засобів і відповідних методик з метою виконання завдань розслідування злочину.

Аналіз практики застосування тактичних прийомів, теоретичні дослідження, пов'язані із цим проблем, вироблення наукових правил і рекомендацій, застосування слідчих дій є одним з головних завдань сучасного розвитку криміналістичної тактики.

Другий розділ “Особливості організації і тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. “Тактико-криміналістичне забезпечення слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі” автор вважає, що криміналістичним забезпеченням розслідування злочинів є створення належних умов для якісного його провадження з використанням досягнень науки криміналістики. Виходячи з цього, під криміналістичним забезпеченням досудового розслідування злочинів в УВП необхідно розуміти створення з метою виконання його завдань належних організаційно-управлінських, техніко- і тактико-криміналістичних умов.

Тактико-криміналістичним забезпеченням досудового розслідування злочинів в УВП є обрання і застосування оптимальних тактичних прийомів та їх комбінацій, окремих слідчих дій або їх систем (операцій) відповідно до особливостей розслідування злочинів засуджених. Практично воно організовується шляхом планування підготовки і проведення окремих слідчих дій.

Тактико-криміналістичне забезпечення слідчих дій відповідає загальним положенням організації розслідування злочину – створення у розрахунку на певну ситуацію оптимальних умов для використання доцільних тактичних прийомів з метою одержання, перевірки і застосування фактичних даних.

При розслідуванні злочинів засуджених тактико-криміналістичне забезпечення слідчих дій повинно здійснюватись з урахуванням специфічних для УВП негативних і позитивних обставин, які впливають на підготовку і проведення слідчих дій в цих установах. Відповідно до цих обставин проаналізовано тактико-криміналістичне забезпечення в умовах УВП підготовки і проведення затримання підозрюваного, огляду, освідування, допиту, очної ставки, обшуку, виймки, пред'явлення для впізнання, відтворення обстановки й обставин події, одержання зразків для експертного дослідження, призначення судових експертиз, накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку.

У підрозділі 2.2 “Правовий, етичний і психологічний аспекти тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до

позбавлення волі” автор дійшов висновку, що успіх розслідування злочинів в основному визначається умінням органа досудового розслідування вміло застосовувати організаційні правила та використовувати тактичні прийоми і засоби криміналістичної техніки, поєднані із заходами та засобами оперативних підрозділів УВП. Досудове розслідування злочинів в УВП провадиться у середовищі, відмінному від звичайного, в оточенні засуджених, які відбувають покарання. Тому в організації і тактиці слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими, є своя специфіка, яка суттєво впливає на порядок їх проведення.

На думку дисертанта, специфіка підготовки і проведення слідчих дій в УВП обмежується конкретизацією змісту загальних для організаційних правил і тактичних прийомів, що рекомендовані положеннями криміналістичної тактики з урахуванням різноманітних слідчих ситуацій. У даному підрозділі автором сформульовані конкретні організаційні правила підготовки і тактичні прийоми проведення окремих слідчих дій (на підготовчому, робочому і заключному етапах їх проведення).

Чітке дотримання законності, етичних норм щодо учасників слідчих дій, психологічна витримка осіб, які провадять досудове розслідування в УВП, вміло побудована система тактичних прийомів, які реалізуються в рамках слідчих дій, використання допомоги працівників оперативних підрозділів, психолога та працівників соціально-психологічної служби є обов'язковою умовою належної організації підготовки і тактично правильного проведення слідчих дій в УВП.

Правовий аспект тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів засуджених передбачає дотримання при підготовці та проведенні слідчих дій в УВП вимог Конституції України, Кримінально-процесуального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України та нормативних актів ДДУзПВП. Змістом його є юридична застосовність таких тактичних прийомів, які відповідають вищевказаним законодавчим та відомчим нормативним актам.

Етичними засадами тактики слідчої дії є вимоги суспільної моралі, яких повинна дотримуватись особа, яка здійснює розслідування злочину. Відповідати вимогам моралі та етики повинні не лише тактичні прийоми, але й процес їх застосування.

Законне і морально-етичне застосування тактичних прийомів, що реалізуються в рамках слідчих дій, неможливе без пізнання та врахування особливостей психіки засуджених, які беруть у них участь, що є обов'язковою умовою тактики слідчих дій в УВП. Перевагою для органів досудового розслідування стосовно злочинів, вчинених засудженими, є можливість використати для вивчення особливостей психіки цих осіб знань і матеріалів психологів та працівників соціально-психологічної служби УВП. Комплексний правовий та етико-психологічний підхід до організації підготовки і тактично

правильного проведення слідчих дій в УВП повинен застосовуватись для вирішення всіх тактико-криміналістичних питань при розслідуванні злочинів засуджених.

У підрозділі 2.3 “Шляхи вдосконалення організації і тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі” автор доходить висновку, що існуючому порядку розслідування злочинів притаманні такі недоліки, як значний обсяг документів, складне процесуальне оформлення дій, тривале розслідування у часі, наявність у зв'язку з цим можливостей певного впливу на учасників розслідування, науково невизначена завантаженість осіб, які провадять досудове розслідування, зниження престижу їх професії, слабкий рівень матеріально-технічного забезпечення, порушення юридичних і моральних норм та ін. Вказані недоліки стосуються і порядку розслідування злочинів, вчинених засудженими.

Питання про шляхи вдосконалення організації і тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів засуджених теоретично досліджується і практично вирішується відповідно до тенденцій, що характерні для розвитку криміналістичної тактики. Однією з найважливіших сучасних тенденцій розвитку криміналістичної тактики є наукова розробка нових та вдосконалення традиційних тактичних прийомів.

Слідча дія знаходиться в центрі завдань вдосконалення криміналістичної тактики, бо рівень тактики слідчих дій – це показник рівня розслідування в цілому. Тому питання про вдосконалення тактики слідчих дій є одним із головних у практиці досудового розслідування злочинів.

Шляхами реалізації завдання вдосконалення організації і тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів засуджених є: а) вдосконалення кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого законодавства України, нормативних актів ДДУзПВП та забезпечення їх точного і неухильного виконання; б) здійснення розслідування злочину в цілому, підготовки і проведення кожної слідчої дії за принципом повноти застосування криміналістичних прийомів; в) впровадження новітніх і широке використання традиційних техніко-криміналістичних засобів і методів, наукова достовірність яких доведена, а їх застосування у повному обсязі забезпечить захист прав і законних інтересів учасників розслідування; г) забезпечення законної, етичної і психологічно зразкової діяльності особи, яка здійснює досудове розслідування злочинів засуджених; д) поєднання підготовки, проведення і застосування результатів слідчих дій з оперативно-розшуковими заходами.

ВИСНОВКИ

У дисертації викладені загальні підсумки та результати проведеного дослідження, сформульовані рекомендації та пропозиції щодо: вдосконалення

поняття криміналістичної тактики та її засобів, на основі аналізу сучасних наукових концепцій її розвитку; структури слідчої дії у криміналістичній тактиці та типової структури організації слідчої дії на усіх її стадіях і етапах; коригування особливостей організації і тактики окремих слідчих дій та ефективного застосування конкретних організаційних правил підготовки і тактичних прийомів їх проведення під час розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі; визначення тактико-криміналістичного забезпечення слідчих дій в умовах УВП; шляхів удосконалення досудового розслідування в установах ДДУзПВП з урахуванням специфіки їх діяльності та чинного кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Історія виникнення криміналістичної тактики як етап у її розвитку // Вісник Львівсько інституту внутрішніх справ при НАВС України. – 2000. – № 2. – С. 114-121.
2. Одержання і використання інформації про татуювання як одного з проявів екзогенних пігментацій шкіри людини при підготовці і проведенні слідчих дій // Право України. – 2000. – № 9. – С. 49-54.
3. Деякі проблемні питання, пов'язані з удосконаленням інституту слідчих дій // Вісник Львівсько інституту внутрішніх справ при НАВС України. – 2001. – № 1. – С. 128-135.
4. Напрямки вдосконалення тактики слідчих дій // Вісник Львівсько інституту внутрішніх справ при НАВС України. – 2001. – № 2. – С. 210-216.
5. Організація дізнання і криміналістичне забезпечення слідчих дій у місцях позбавлення волі // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2001. – Вип. 10. – С. 414-421. (У співавторстві з А.П. Гелем).
6. Криміналістична характеристика специфічних ознак мови та поведінки осіб, які відбувають покарання в умовах позбавлення волі // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2001. – Вип. 11. – С. 478-484. (У співавторстві з А.П. Гелем).
7. Щодо предмета вітчизняної криміналістичної тактики // Право України. – 2001. – № 9. – С. 79-85.
8. Деякі аспекти формування предмета криміналістичної тактики // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка: Серія юридична. – 2002. – Вип. 37. – С. 550-557. (У співавторстві з В.С. Кузьмічовим).
9. Щодо вчення про тактику слідчих дій // Право України. – 2002. – № 2. – С. 13-17.
10. Кримінально-процесуальне законодавство: деякі проблеми щодо розслідування злочинів // Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та

протидії насильству в суспільстві: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Львів, 17-18 квітня 2000 р.). – Л.: Вид-во Львівсько інституту внутрішніх справ при НАВСУ, 2000. – С. 60-70. (У співавторстві з Р.М. Безхлібником).

11. Тактико-криміналістичний підхід до екзогенних пігментацій шкіри людини при розслідуванні злочинів, вчинених в місцях позбавлення волі / Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби із злочинністю: Тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. від 30 березня 2000 р. // Криміналістичний вісник: Наук.-практ. збірник. – Одеса: ЛАТСТАР, 2000. – Вип. 1. – С. 132-136.

12. Криміналістичне забезпечення провадження дізнання в установах виконання покарань // Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах: Тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. – Ч. I. – К.: Вид-во НАВСУ, 2001. – С. 69-71.

13. Тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів засуджених // Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства у сучасних умовах: Тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. від 25 квітня 2002 р. – Ч. II. – К.: Вид-во НАВСУ, 2002. – С. 53-54.

14. Застосування дактилоскопічних інформаційно-пошукових систем як одне з положень досудового розслідування злочинів, вчинених засудженими в установах виконання покарань / Автоматизація дактилоскопічних обліків органів внутрішніх справ України: проблеми та шляхи вдосконалення: Мат. міжнарод. наук.-практ. сем. від 28-30 листопада 2001 р. // Криміналістичний вісник: Наук.-практ. збірник. – Вип. 3. – К.: Вид-во МВС України, 2002. – С. 106-111.

АНОТАЦІЯ

Сас В.А. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Національна академія внутрішніх справ України, Київ, 2004.

Дисертація присвячена актуальним проблемам організації і тактики слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі: удосконалено поняття криміналістичної тактики та її засобів на основі аналізу сучасних наукових концепцій її розвитку; запропоновано власний погляд на структуру слідчої дії у криміналістичній тактиці та типову структуру організації слідчої дії на усіх її стадіях і етапах; скориговано особливості організації і тактики слідчих дій під час розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі; сформульовано власне визначення тактико-криміналістичного забезпечення слідчих дій в умовах УВП; вироблено пропозиції щодо вдосконалення досудового розслідування в установах ДДУзПВП з урахуванням специфіки їх діяльності та чинних кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого

законодавств України.

Ключові слова: криміналістична тактика; розслідування злочинів у місцях позбавлення волі; тактико-криміналістичне забезпечення слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі.

АННОТАЦІЯ

Сас В.А. Организация и тактика следственных действий при расследовании преступлений, совершенных осужденными к лишению свободы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Национальная академия внутренних дел Украины, Киев, 2004.

Диссертация посвящена актуальным проблемам организации и тактики следственных действий при расследовании преступлений, совершенных осужденными к лишению свободы: на основе анализа современных научных концепций развития криминалистической тактики и ее средств, усовершенствованы их понятия; предложен свой взгляд на структуру следственного действия в криминалистической тактике и типичную структуру организации следственного действия на всех его стадиях и этапах; скорректированы особенности организации, тактики следственных действий во время расследования преступлений, совершенных осужденными к лишению свободы; сформулировано авторское определение тактико-криминалистического обеспечения следственных действий в учреждениях исполнения наказаний Украины; выработаны предложения относительно усовершенствования досудебного расследования в учреждениях мест лишения свободы с учетом специфики их деятельности и действующего законодательства Украины.

Криминалистическая тактика имеет продолжительную историю развития и охватывает весь период знаний о преступности. Изучение памятников права, специальных научных источников, в частности монографий, учебных и практических пособий, учебников по криминалистике, дало возможность выделить два основных этапа в ее развитии: 1) возникновение и становление криминалистической тактики; 2) формирование и усовершенствование криминалистической тактики.

Криминалистическая тактика определяется автором как раздел науки криминалистики, который есть системой положений о научных, законных и этических приемах собирания и использования доказательств с целью расследования и предупреждения преступлений.

Основными средствами криминалистической тактики есть тактические приемы, а также следственные действия, в рамках которых они реализуются.

Деятельность на всех стадиях и этапах следственного действия есть системой применения тактико-криминалистических приемов. В диссертации анализируются научные позиции ученых относительно сути тактического приема и предлагается такое его определение: это наиболее рациональный и эффективный способ проведения следственного действия, избранный на основе оценки ситуации, в которой он осуществляется. Практически применимыми могут быть лишь те тактические приемы, которые отвечают задачам расследования преступления, научным, законным и этическим требованиям к его осуществлению, реальной следственной ситуации, есть безопасными.

С учетом анализа литературных источников автор предлагает такое определение следственного действия: это система тактических приемов, которая применима в соответствии с научными, законными и этическими требованиями для выполнения тактических заданий расследования преступления путем получения, проверки и использования доказательств.

Тактико-криминалистическое обеспечение следственных действий отвечает общим положениям организации расследования преступления – создание в расчете на определенную ситуацию оптимальных условий для использования целесообразных тактических приемов с целью получения, проверки и применения фактических данных. Оно должно осуществляться в правовом, этическом и психологическом аспектах.

Пути усовершенствования организации и тактики следственных действий при расследовании преступлений осужденных есть: а) точное и неуклонное соблюдение и усовершенствование законодательства Украины, в частности уголовного, уголовно-процессуального, уголовно-исполнительного и ведомственных нормативных актов Государственного департамента Украины по исполнению наказаний; б) осуществление расследования преступления в целом, подготовки и проведения каждого следственного действия по принципу полноты применения криминалистических приемов; в) внедрение новейших и широкое использование традиционных технико-криминалистических средств и методов, научная достоверность которых доказана, а их применение в полной мере обеспечит защиту прав и законных интересов участников расследования; г) обеспечения законной, этической и психологически образцовой деятельности лица, которое осуществляет расследование преступлений осужденных; д) объединение подготовки, проведения и применения результатов следственных действий с оперативно-розыскными мероприятиями.

Ключевые слова: криминалистическая тактика; расследование преступлений в местах лишения свободы; тактико-криминалистическое обеспечение следственных действий при расследовании преступлений, совершенных осужденными к лишению свободы.

SUMMARY

V. Sas. Organization and tactics of investigatory actions used in detecting crimes, committed by convicts. – Manuscript.

The dissertation for the scientific candidate's degree of law sciences receiving in speciality: 12.00.09 – Criminal procedure and Criminalistics; Forensic Examination. – The National Academy of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, 2004.

The dissertation is devoted to actual problems of organization and tactics of investigation actions used in detecting crimes, committed by convicts: the concept of the criminalistic tactics and its means is improved on the basis of the analysis of modern scientific concepts, of its development; the correlation of operative-search and criminal-procedural activities is studied, and their clear delimitation is a condition of the further development of problems of Operative-Search Activity as an independent kind of legal activity; the author's idea of the investigation actions' structure in the criminalistic tactics and the typical structure of the organization these actions on all stages is offered; peculiarities of the organization and tactics of investigation actions and operative-search measures in detecting crimes are corrected; the author's definition of operative-search and tactical-criminalistic provision of investigation actions in custodial establishments is formulated; according to the new Criminal-Executive Code the classification of convicts is proposed, and this classification will help to study convicts' psychology and to use the results in the organization and tactics of investigation actions used in detecting crimes; some proposals are moved to improve preliminary investigation in establishments of criminal-executive system in view of the specificity of their activity and current Criminal, criminal-procedural and criminal-executive code of Ukraine.

Key words: criminalistic tactics; investigation of crimes in places of imprisonment; tactical-criminalistic provision of investigatory actions used in detecting crimes, committed by convicts.

Підписано до друку 03.04.2004 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 115.

“Видавництво “Науковий світ””®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
03150, м. Київ-150, вул. Горького, 51, оф. 1211.
227-01-89, 419-38-44